

Kungliga Operan

Renovera?

Bygga om?

Bygga nytt?

En rapport av Föreningen MasthamnsOperan

Kungliga Operan. Renovera, bygga om eller bygga nytt?

KUNGLIGA OPERAN VID Gustavs Adolfs torg invigdes 1898 och ersatte då Gustav III:s operahus på samma plats från 1782, rivet 1892. Arkitekten Axel Anderbergs byggnad mötte, som så många andra nyuppförda byggnadsverk, både ris och ros då det invigdes. I dag, 120 år senare är Kungliga Operan återigen på tapeten. Tiden har sprungit förbi huset och gjort det olämpligt för sitt syfte sett ur de flesta infallsvinklar: publikens, konstnärernas och teaterteknikernas. Dessutom motsvarar det varken dagens krav på arbetsmiljö eller energiprestanda.

I Finland, Danmark, Norge och Island har man insett det uppenbara. Det bästa både konstnärligt och ekonomiskt, samt inte minst för publiken, är att bygga nytt. I dag kan vi lägga till att detsamma gäller också för livesändningar, vilket kommer att bli en självklar del av framtiden för en nationalscen med uppdrag att vara till för alla medborgare. Det är bara i Sverige vi fortfarande velar fram och tillbaka kring hur vi ska göra. I dag finns, efter snart tio år av statliga utredningar, två alternativ – renovering eller ombyggnad. Det är bara Föreningen MasthamnsOperan som ingående har undersökt alternativet nybyggnad.

Nu närmar vi oss avgörandets stund. Det är hög tid att ta ställning innan det är för sent, såvida vi inte ska låta tio år av projektering sluta med ”en tummetott” som rubriken nyligen löd i en av våra stora tidningar. I denna rapport presenteras och jämförs kostnader, förutsättningar och förväntat resultat för de olika alternativ som ännu är möjliga att välja. Rapporten bygger på en grundlig analys av situationen ur fackmannamässigt, konstnärligt och publikt perspektiv. Det är första gången en öppen jämförelse görs mellan de tre alternativ som står till buds; renovering eller ombyggnad av operahuset vid Gustav Adolfs torg alternativt en helt ny byggnad.

Föreningen MasthamnsOperans resurser att utreda de olika alternativen är betydligt mer begränsade än de Statens Fastighetsverk (SFV) förfogar över. Modeller och ritningar är framtagna med tillsammans 100 års kunnande om scenkonsthus, scenkonst och teaterteknik. Modellerna ska inte ses som ett arkitektförslag för en ny byggnad utan en gestaltning av ett nytt hus, där insidans funktioner och användarvänligheten har fått styra. Utformningen av våningsplanen tar hänsyn till samtliga yrkeskategorier som arbetar i ett operahus samt publiken.

Andra aspekter som rapporten lyfter fram är ekonomin, inte bara vad ett hus kan kosta att uppföra, utan också vad ett hus kostar att driva. Det blir uppenbart att ett hus som redan idag är dyrt att driva, efter en renovering eller ombyggnad blir ännu mycket dyrare utan att några väsentliga fördelar uppnås konstnärligt eller för publiken.

Ett modernt operahus ger förutsättningar att förnya operakonsten, förbättra arbetsmiljön och bredda publiken. För att fördjupa perspektiven kring detta har vi bjudit in en regissör, en scenograf och en producent för livesändningar att bidra med sina erfarenheter och visioner.

Stockholm 4 maj 2021

Styrelsen för Föreningen MasthamnsOperan

Staffan Rydén (ordf), Gunnar Lundberg, Åsa Tillman, Carl Tham,
Lotta Zacharias, Göran Wassberg, Inga Lewenhaupt, Ulf Hedberg

UPPHOVSMÅN:

Ulf Hedberg – *fd teknisk chef Kungliga Operan samt Stockholms stadsteater*

Gunnar Steneby – *fd chefsscenograf vid Stockholms stadsteater och Uppsala stadsteater*

Vägval – Alternativ 1

Renovering av Kungliga Operan

FOTO: MARKUS GÄRDER

År 2013 gav regeringen SFV i uppdrag att projektera för en renovering och ombyggnad av Kungliga Operan inom en kostnadsram om 2 miljarder kronor. Denna utredning övergavs efter två år för alternativ 2 men ska nu utredas på nytt (som en renovering av operahuset), främst för att byggnaden och kulturmiljön ska säkerställas. Uppdraget ska redovisas i maj 2021.

SFV SKRIVER I en hemställan till regeringen 2018 att en renovering inom ursprungligt avsatt budget kommer att kunna omhänderta ett omfattande renoveringsbehov och möjliggöra vissa begränsade förbättringar för den konstnärliga verksamheten.

En renovering beräknades år 2018 kosta 3,1 miljarder kronor i 2025 års kostnadsläge, vilket fyrdubblar hyran till 105 miljoner kronor. Kostnaden är exklusive inredning och utrustning.

Den 19 november 2020 dammade regeringen av den ursprungliga idén om en renovering och gav SFV ett nytt uppdrag att inkomma med ytterligare underlag avseende investeringen i operahuset för ett mindre kostsamt projekt än NOIO (se nästa sida). Detta ska redovisas den 19 maj 2021 och regeringen specificerar särskilt denna gång att SFV:s utredning nu ska utgå från att krav på energiprestanda och arbetsmiljö uppfylls utifrån gällande lagar och miljökrav samt att kulturmiljön säkras. Den befintliga byggnadsvolymen ska inte utökas. Om konsekvensen av en renovering blir att befintlig lokalyta minskar ska den kompenseras med extern förhyrning av lokaler. En sådan minskning anses trolig på grund av nya tekniska installationer.

Det kan konstateras att de problem som finns redan idag kommer att förvärras genom förlust av yta och att huset riskerar att reduceras till ett skal för föreställningsverksamheten eftersom allt annat arbete måste utföras någon annanstans. Möjligheterna att öka egenfinansieringen genom ökade biljettintäkter är noll. Driftskostnaderna kommer troligtvis att öka genom att ytterligare arbete förläggs externt.

Vägval – Alternativ 2

Ombyggnad av Kungliga Operan – NOIO

ILLUSTRATION LUNDGAARD & TRANBERG
ARKITEKTER/AHRBOM OCH PARTNER

År 2015 redovisade SFV en förstudie kallad Ny opera i Operan (NOIO) och år 2016 fick SFV i uppdrag att fortsätta projekteringen till och med framställning av systemhandlingar. I december 2020 är ärendet tillbaka på ruta 1. Regeringen beslutar att tills vidare stoppa fortsatt projektering. Kostnaden för detta har hittills varit 150 miljoner kronor.

MÅNGA MENAR ATT en ombyggnad av operahuset var feltänkt från början med alla de begränsningar som finns för att bygga om en kulturmärkt fastighet i en av Stockholms mest anrika stadsmiljöer. Publika utrymmen och scenen kommer inte att omfattas av ombyggnaden mer än marginellt. Begränsningen i antal platser kommer fortfarande innebära att många som idag vill besöka Operan inte kan göra det. Livesändningar kommer även i fortsättningen att medföra stora rörliga kostnader för varje produktion.

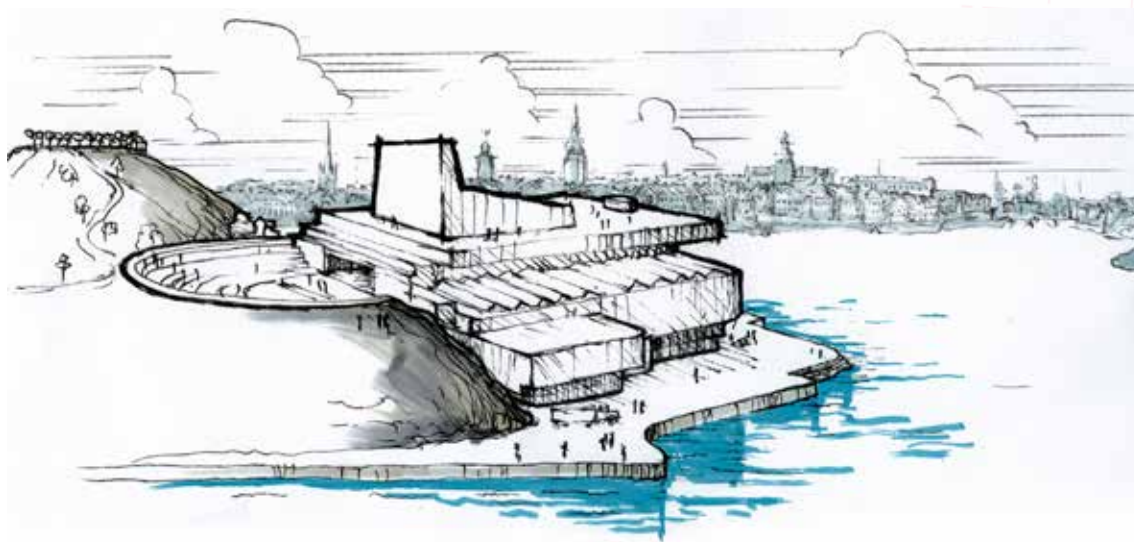
Med SFV:s projekt "Ny opera i Operan" tillkommer 12 660 m² yta men hur denna ska disponeras framgår ännu inte efter fyra år av projektering. Effekten på arbetsmiljö, energieffektivisering med mera går därför inte att utvärdera. Fortfarande kommer förråd och verkstäder i huvudsak att finnas på annan plats utanför staden, vilket nödvändiggör dyra, omfattande transporter med avsevärd miljöpåverkan som följd.

Kostnaden, 6,7 miljarder kronor i 2027 års kostnadsläge, inklusive utrustning och inredning, sjudubblar hyreskostnaden till 200 miljoner kronor samtidigt som möjligheterna att öka egenfinansieringen genom ökade biljettintäkter är noll. Kostnaderna för att utrymma huset under flera år, för att under ombyggnaden spela i andra lokaler anpassade till Kungliga Operans krav, har inte presenterats men kommer att bli betydande.

"... dyra, omfattande transporter med miljöpåverkan som följd."

Vägval – Alternativ 3

Projekt MasthamnsOperan

Handskiss av Göran Wassberg, scenograf.

Upphovsmännen till Föreningen MasthamnsOperan, med ett gediget kunnande inom scenkonsten, har tagit fram modeller, ritningar och en spektakulär plats för ett nytt hus på samma sätt som gjorts i alla de andra nordiska länderna. Förslaget har rönt stor uppskattning från ett stort antal personer ur alla personalkategorier – sångare, dansare, musiker, teatertekniker – samt politiker, allmänhet och operapublik. Förslaget är tänkt som en funktionell och användarvänlig gestaltning av ett operahus, inte ett färdigt arkitektförslag.

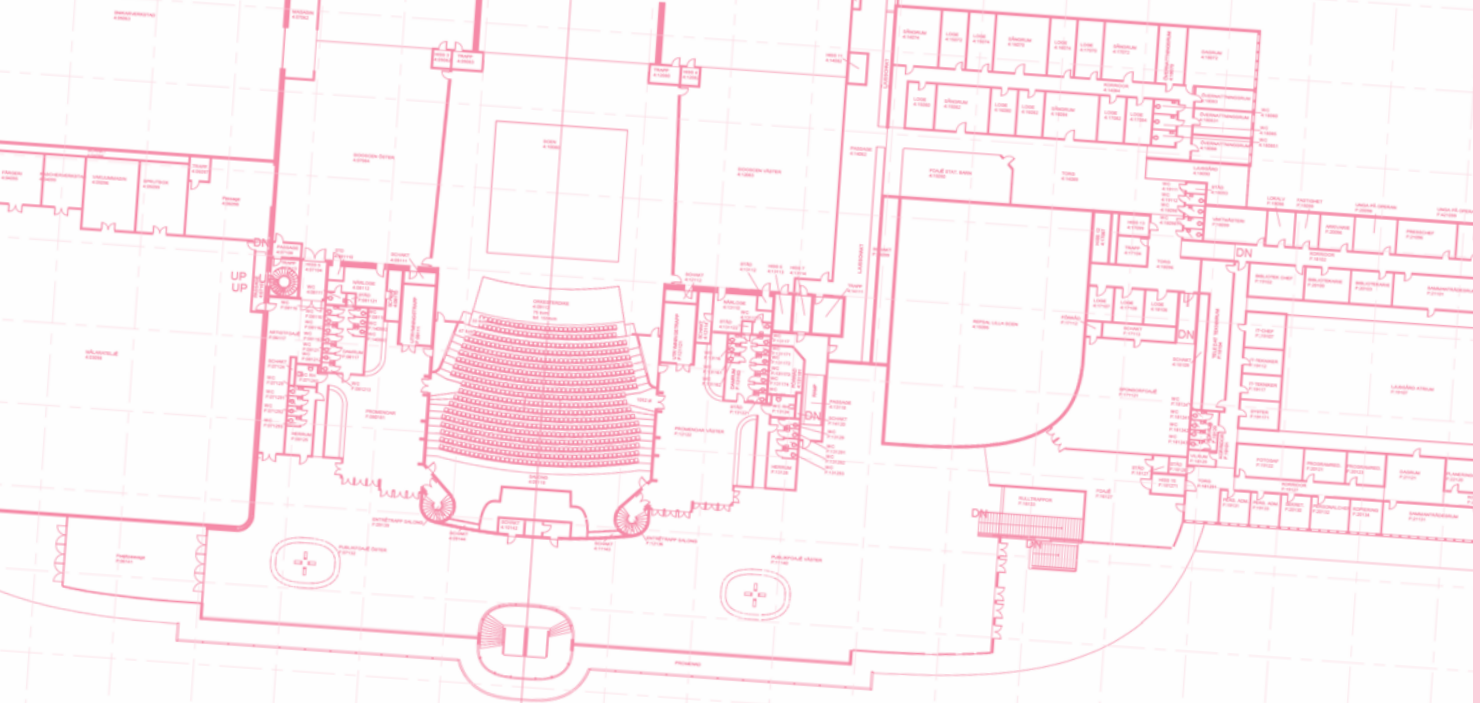
DEN PUBLIKA DELEN av byggnaden innehåller generösa foajéutrymmen med bibliotek, butik, utställningsgalleri samt restauranger och kaféer för alla besökare. Publiken får tillgång till flera fullgoda scener för olika ändamål och målgrupper inklusive en utomhusscenen för cirka 3 000 åskådare som kan bli en arena för mycket mer än opera.

Byggnadens utrymmen backstage är planerade utifrån en helhetssyn på hur olika personalgrupper behöver samarbeta under produktions-, repetitions- och föreställningstid. Det skapar därmed en arbetsmiljö som ger bästa möjliga förutsättningar för effektiva arbetssätt och ett kreativt förhållningssätt till konstnärliga utmaningar. Eftersom alla verksamheter samlas under ett tak minimeras transporter och resande till externa lokaler. Tillsammans med en modern byggnad maximeras därmed möjligheterna för en god energiprestanda.

Kostnaden, 5,6 miljarder kronor i 2027 års kostnadsläge, är inklusive fasta inventarier. Inredning och utrustning från nuvarande lokaler återanvänds. En ny byggnad ger också en mycket positiv marginaleffekt på driftsekonomin. En beräknad hyreskostnad på 146 miljoner kronor kommer att kunna finansieras till 84 %, 123 miljoner kronor, genom lägre kostnader och högre biljettintäkter.

Det nya huset kommer, med vårt förslag på en spektakulär plats vid inloppet till Stockholm, att bli ett nytt besöksmål för hela Sverige och kommer också att kunna sända digitala produktioner enkelt och effektivt till en publik i hela världen. Därmed blir Kungliga Operan en modern nationalscen för vår tid.

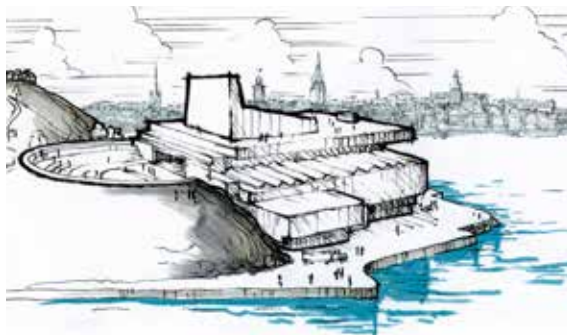
”... en modern nationalscen för vår tid.”

Bakgrundsbilder av Helikopterfoto AB. 3D-renderingar av Diakrit, Bengt Steneby och Ulf Hedberg.

Vad får vi för pengarna?

Jämförelse avseende lokalytor, scener och publikutrymmen mellan Projekt MasthamnsOperan och en ombyggnad av Kungliga Operan vid Gustav Adolfs torg.

Projekt MasthamnsOperan

Ombyggnad Kungliga Operan

LOKALYTOR

Cirka 60 000 m ² i ett nytt hus med alla funktioner exklusive restauranger 700 m ² och foajéer 700 m ² .	20 000 m ² idag vid Gustav Adolfs torg. 19 600 m ² externt för verkstäder, förråd, replokal. 12 660 m ² projekterad tillbyggnad (se spec nedan).
---	---

SCENER OCH PUBLIKUTRYMMEN

En stor scen med god akustik och 20 meters scenöppning, cirka 1400 platser, med sidoscener och bakscen samt scenkällare med motsvarande sidoscener.	Samma scen och salong som idag med 10,7 meters scenöppning och med cirka 935 fullgoda platser.
En liten scen, cirka 400 platser.	Rotundan cirka 150 platser.
En biograf/auditorium, cirka 200 platser.	
En scen för barn och ungdom, cirka 200 platser.	En scen med cirka X* platser.
En utomhusscen, cirka 3 000 platser.	
Möjlighet för en scen till Operahögskolan.	
Stor publikfoajé med två stora utskänkningsdiskar, en estradscen, informations/biljettdisk, butik, café, restaurang, utställningsgalleri och bibliotek.	Samma som idag.
Rymliga garderober och toaletter.	Samma som idag.
Utrymmen för sällskap/sponsorer.	Samma som idag.
Stor takrestaurang med utsikt över staden och Stockholms inlopp.	Samma som idag.

* ej specificerad uppgift från SFV.

INTERNA UTRYMMEN

Orkesterdike med hiss som går ner till orkestersal under stora scenens salong.	Ny orkestersal skild från orkesterdiket.
Omklädningsrum för orkestern.	
Uppackningsrum för instrument.	
Slagverksverkstad.	
Körsal.	
Inspelningsstudio i anslutning till orkestersal och körsal.	
Ljud och bildlaboratorium	Visualiseringsstudio. Projektrum.
Åtta repsalar varav en med full takhöjd inklusive teknik för att kunna repetera med dekor.	Tre nya salar för balett. Övningsrum.
Loger och sångrum.	Nya loger, sångrum och uppspelningsrum.
14 loger i direkt anslutning till stora scenen.	
Barn och statistloger i anslutning till scenporten.	
Snickarverkstad, målarateljé, tapetserarverkstad och smedja på samma nivå som stora scenen.	Mindre snickar-/mekanisk verkstad och attributförråd.
Kostymateljéer (herr och dam) och kostymförråd.	Provrum och förråd.
Perukmakeri och sminkloger i anslutning till logerna.	
Omklädningsrum för tekniker och verkstadspersonal.	Omklädningsrum.
Dekormagasin för 120 verk.	Mindre dekomagasin.
Rekvisitaförråd, turnéförråd, vapenförråd.	
Administration för samtliga verksamheter.	Arbetsplatser/mötesrum.
Personalrestaurang.	
Gemensamt kök för samtliga restauranger.	
Gym med bastu och bassäng (6x12 meter).	
Sceningång med informationsdisk, säkerhetscentral och lounge för besökare.	Greenroom.
Läkarmottagning, sjukrum, naprapatmottagning.	

Vad en renovering skulle innebära vet vi inte idag mer än att den ska fokusera på att lagkrav på arbetsmiljö och energiprestanda uppfylls, att kulturmiljön säkras samt att tekniska installationer ska tillåtas inkräkta på befintlig yta. Den totala ytan får endast utökas i externa lokaler.

Den Norske Opera
Oslo

Operaen på Holmen
Köpenhamn

Finlands nationalopera
Helsingfors

Harpa
Reykjavik

Ett nytt operahus blir ett nytt besöksmål

ALLA NORDENS HUVUDSTÄDER utom Stockholm har i dag moderna operahus. Helsingfors var först ut 1993 med ett nytt hus vid Tölövikén. Sedan kom Köpenhamn 2005 med sitt nya hus på Holmen tätt följt av Oslo 2008 med sitt spektakulära hus vid Björkvika. Och så Reykjavik med opera- och konserthuset Harpan i hamnen 2011. Alla dessa nybyggda hus för opera, musikteater, balett, dans och konserter har placerats i attraktiva lägen vid vattnet. I tre av städerna – Helsingfors, Oslo och Reykjavik – har de ersatt byggnader som inte alls har kunnat tillfredsställa dagens krav, medan det nya huset i Köpenhamn, operans huvudscen, fortfarande kompletteras av det gamla huset vid Kongens Nytorv.

Alla dessa hus har skapat nya och bättre förutsättningar för de som arbetar med konstformen och också attraherat en ny publik. Dessutom har turister från när och fjärran, till såväl länderna som städerna, sett dessa byggnader som nya och attraktiva besöksmål. Allra mest omtalat har Oslos nya hus för Den Norske Opera blivit tack vare sitt läge och spektakulära arkitektur.

Antal besökare i det gamla huset i Oslo nådde upp till cirka 135 000. I det nya huset ses idag cirka 170 föreställningar och konserter per år i genomsnitt av cirka 385 000 personer. År 2019 var egenfinansieringen 20 %. Det nya huset har skapat möjligheter att ta emot många fler barn och unga samt har attraherat nya publikgrupper bara genom sin existens. Redan under de fyra första åren besöktes byggnaden av fem miljoner människor. Det nya operahuset kom till som en del av ett större stadsutvecklingsprojekt för Oslo och har därigenom haft effekt långt utöver sin egen primära funktion.

Sverige och Stockholm har alla möjligheter att få samma utdelning av ett nytt operahus. Platsen för Projekt MasthamnsOperan kan idag ses som en del av det nya Slussen som med Stadsgårdskajen som en ny promenadvänlig aveny, med eller utan kryssnings- och färjetrafik, kan länka samman centrum med en del av det nya tätbebyggda Södermalm. Båttrafik till Södra Hammarbyhamnen, Saltsjöqvarn och Nacka ända till Lidingö finns redan på plats liksom bussar på Stadsgårdskajen. Dessutom har en ny T-bana till Nacka med en station i närheten börjat byggas. Det som nu är en baksida av Södermalm kan bli en ny framsida för hela Stockholm.

Dagens turister kombinerar gärna ett besök i huvudstaden men en resa inom landet. Inte minst gäller det de nordiska länderna som lockar med sin natur. Men Stockholm är inte bara en hub för turism i hela Sverige utan också för länderna runt Östersjön. Stockholm är efter Köpenhamn den största kryssningshamnen i Östersjön med upp till 281 anlöp per säsong varav 74 så kallade turnarounds där passagerarna inleder och/eller avslutar sin kryssning i Stockholm.

Stockholm är den stad som har flest gästnätter av alla de nordiska huvudstäderna. Stockholm har dessutom en mer heterogen besöksprofil och en större andel inhemska besökare än grannländernas huvudstäder. Förutsättningarna för Sverige och Stockholm att kunna växa som besöksdestination med ett nytt operahus kunde inte vara bättre.

"Det som nu är en baksida av Södermalm kan bli en ny framsida för hela Stockholm."

Gamla stan

– Det här är fantastiskt! En av Stockholms vackraste utsikter, men inte så tillgängligt i dag,

Anna König Jerlmyr (M), finansborgarråd, apropå att Stadsgårdskajen öppnas upp.

Kastellholmen

Båtlinjer

Slussen

Nobel Center
(ny)

Fotografiska

Södermalm

Sofia (ny)
tunnelbana mot Nacka

Från Slussen på Södermalm är det drygt 2 kilometers promenad längs vattnet, förbi Viking Lines terminal, till tänkt plats för bygge av Projekt MasthamnsOperan nedanför Fåfängan.

500 m

ILLUSTRATION/WHITE ARKITEKTER

Nya Katarinaparken sett från öster.

FOTO: HELIKOPTERFOTO AB

Morgon över Fotografiska.

FOTO: WIKIMEDIA COMMONS

Stadsgårdskajen idag. Masthamnen markerad med cirkel.

Ombyggnaden av Slussen beräknas vara klar 2025. Då blir det lätt att promenera mellan Skeppsbron och Stadsgårdskajen.

Nya Nobel Center kommer att innehålla utrymme för utställningar, vetenskapliga konferenser och lokaler för forskning. Byggnaden ska även rymma bibliotek, restaurang, kafé och butik.

Fotografiska är ett av Stockholms mest populära besöksmål.

Otillgänglig kaj blir nytt urbant vandringsstråk. ●●●●●

På Stadsgårdskajen, som i dag präglas av stängsel och buller, planeras det inom några år kaféer, restauranger samt ett promenadstråk längs vattnet.

Birka Cruises har upphört med sin verksamhet och inhägnaden kring byggnaden kommer att försvinna.

Från Viking Lines terminal kan du kryssa till Åland och ta färjan till Finland. Du kan ta dig till terminalen med bil, buss och båt. Vid terminalen finns också gott om parkeringsplatser.

Båtförbindelser i dag. Linje 80 trafikerar sträckan Nybroplan- Ropsten via bland annat Allmänna gränd, Saltsjöqvarn och Nacka strand ToR. Båten Emelie trafikerar sträckan Nybroplan-Djurgården-Masthamnen och vidare till tre bryggor på Söder ToR.

Gröna Lund

Waldemarsudde

Beckholmen

Förslag till ny båtlinje

Projekt MasthamnsOperan

Viking Line terminalen

SL-båt Masthamnen

SL buss Londonviadukten

Viking P-Hus

Fåfången

SL-båt Saltsjöqvarn

Danviken

SL buss Danvikstull

SL Saltsjöbanan Henriksdal station

FOTO: HELIKOPTERFOTO AB

Utsikt från Fåfången mot slottet och Kastellholmen.

FOTO: ULF HEDBERG

Vy från Waldemarsudde söderut mot Masthamnen och Fåfången.

Flera bussar går redan i dag mellan Viking Line och Slussen.

Ny tunnelbana till Nacka. En ny station placeras i Stigbergsparken vilket är ungefär mittemellan Slussen och Masthamnen. Från denna kan du ta dig längs Folkungagatan till Masthamnen.

Projekt MasthamnsOperan.

Ulf Hedberg och Gunnar Steneby har sedan 2008 då de hittade "den rätta platsen" skissat på ett nytt hus för opera, balett, konsert, dans och musikal. Platsen ligger intill terminalen på nuvarande uppställningsplats för frakttransporter. Där har huset skydd av Fåfången och utsikt över hela Stockholms inlopp samt Gamla stan, Kastellholmen, Beckholmen och Waldemarsudde.

"Masthamnen är betydelsefull för Stockholm som sjöfartsstad och många turister kommer dit med passagerartrafiken. I övrigt bedöms området ha stora utvecklingsmöjligheter. På längre sikt kan det finnas möjlighet att omvandla Stadsgårdsleden och Värmdövägen till urbana stråk."

Stockholms Hamnar

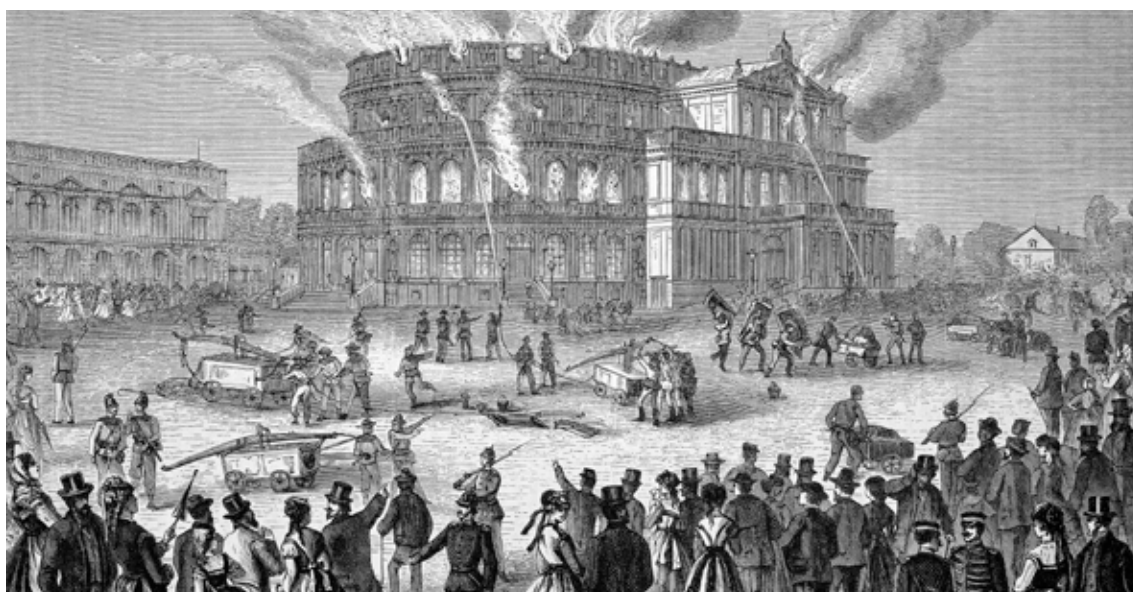

FOTO: SCIENCE PHOTO LIBRARY

Gottfried Sempers opera i Dresden totalförstördes i en brand 1869. Över 5000 människor i Europa omkom i teaterbränder under 1800-talets slut.

En regissörs perspektiv

FÖRR I TIDEN var teaterhus brandfarliga inrättningar. Gasljus, vaxljus och massvis av lättantändliga material på scen, i salong och i övriga utrymmen gjorde att teater- och operahus brann ner med jämna och korta mellanrum. Exemplet är många även i Stockholm, som Dramatiska Teatern vid Kungsträdgården, Gamla Operan och Svenska Teatern på Blasieholmen. Fördelen med brandfarligheten var att man tvingades bygga nytt med intervaller på några decennier. På så sätt hade man alltid nya, funktionella hus att tillgå.

Vår nuvarande opera var omodern redan då den byggdes – det räcker att läsa Strindberg för att konstatera detta – baserad som den är på hängande målade kulisser. Scenen är alltså skapad för tvådimensionell rumsgestaltning, trots att man redan på sena 1800-talet hade tagit många steg mot en scenisk gestaltning i 3D.

Under 1900-talet förbättrades brandsäkerheten och operahuset vid Gustav Adolfs torg brann inte ner, vilket det egentligen borde ha gjort för att Kungliga Operan skulle ha kunnat följa med i utvecklingen. Nu står vi alltså med ett otidsenligt hus och försöker kompromissa in en modern teknik. Det går väl sådär. För att travestera Strindberg så hotar ”det nya vinet att spränga de gamla läglarna”. Det fenomenet är inget specifikt för Stockholm. Vad som däremot är specifikt för Sverige och särskilt Stockholm är motviljan mot att tänka nytt och bygga nytt. I Köpenhamn hinner man med att bygga en ny och helt modern metro innan Stockholm lyckas färdigställa en ”guldbro” på 140 meter. Detta sentimentala förhållningssätt till historiska byggnader resulterar i en förlamande stagnation. Det som kännetecknar en storstad är ju att den befinner sig i dynamisk förändring, att den hela tiden omgestaltas.

När det gäller Kungliga Operan har byggnaden länge varit ett problem. Jag har regisserat åtta produktioner i huset, bland annat Wagners ”Nibelungens ring” och större, längre eller besvärligare projekt går det inte göra i ett operahus. När man producerar något i den skalan blir också alla begränsningar synliga. Vad som slår en redan i förberedelsearbetet är att det är våldsamt mycket som inte går att göra. Man måste helt enkelt försöka skapa inom väldigt snäva ramar. Ur detta kan

”Vår nuvarande opera var omodern redan när den byggdes.”

FOTO: MATS LINDFORS

Utsikt från Fåfången och Masthamnen mot nordväst och Gamla stan.

det visserligen uppstå några riktigt vackra föreställningar, men i långa loppet är det inte hållbart att behöva tänka så mycket kring allt som inte är realiserbart, alltid behöva tänka ”inom boxen”. Det dödar kreativiteten och går ut över publiken, eftersom möjligheterna förr eller senare är uttömda. Och då blir det så tråkigt.

Att lägga flera miljarder på huset vid Gustav Adolfs torg vare sig det handlar om en utbyggnad eller en renovering kommer helt säkert att förbättra möjligheterna och omständigheterna både för konstnärer, medarbetare och publik, men det kommer inte att förnya något. Det är också helt säkert en fördyrande lösning, jämfört med att bygga nytt. Dessutom kommer man knappast kunna undvika att cementera vissa problem som huset har levt med i snart 125 år. Salongens utformning med balkongrader, hopplösa siktinklar och dålig akustik på flera ställen speglar dessutom 1800-talets klassamhälle; om du inte har pengar behöver du varken kunna se eller höra. Dessa problem delar Kungliga Operan med många teaterhus från samma period och problemet kan inte arbetas bort inom existerande byggnad, det kan bara nödtorftigt förbättras.

Den enda lösningen är att bygga nytt. Bara på det viset går det att skapa en kreativt intressant utmaning för alla medarbetare. Bara på det viset går det att säkra att alla i publiken kan få en bra eller i bästa fall fantastisk upplevelse på teatern.

Nu har alla nordiska huvudstäder moderna operahus. Undantagen är Stockholm och Tórshavn, men eftersom Färöarna har knappt 50 000 invånare så kan väl deras försummelse förlåtas. Det gäller däremot inte Stockholm. Här finns inga ursäkter. Om man gör misstaget att slösa bort ett mer än ansevärt miljardeböpp på ett hopplöst ombyggnadsprojekt eller en renovering är det ett historiskt misstag.

Att förvandla nuvarande operahus till en fungerande, hållbar musikteater för framtida generationer är en omöjlighet. Även om man lyckas maskera och gömma den nya tekniken i det gamla huset blir det som att klä Elon Musk i folkdräkt.

Jag uppmanar därför till att bygga nytt, hållbart, kul, praktiskt, inspirerande, välkomnande och framförallt vackert.

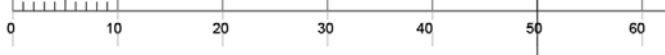
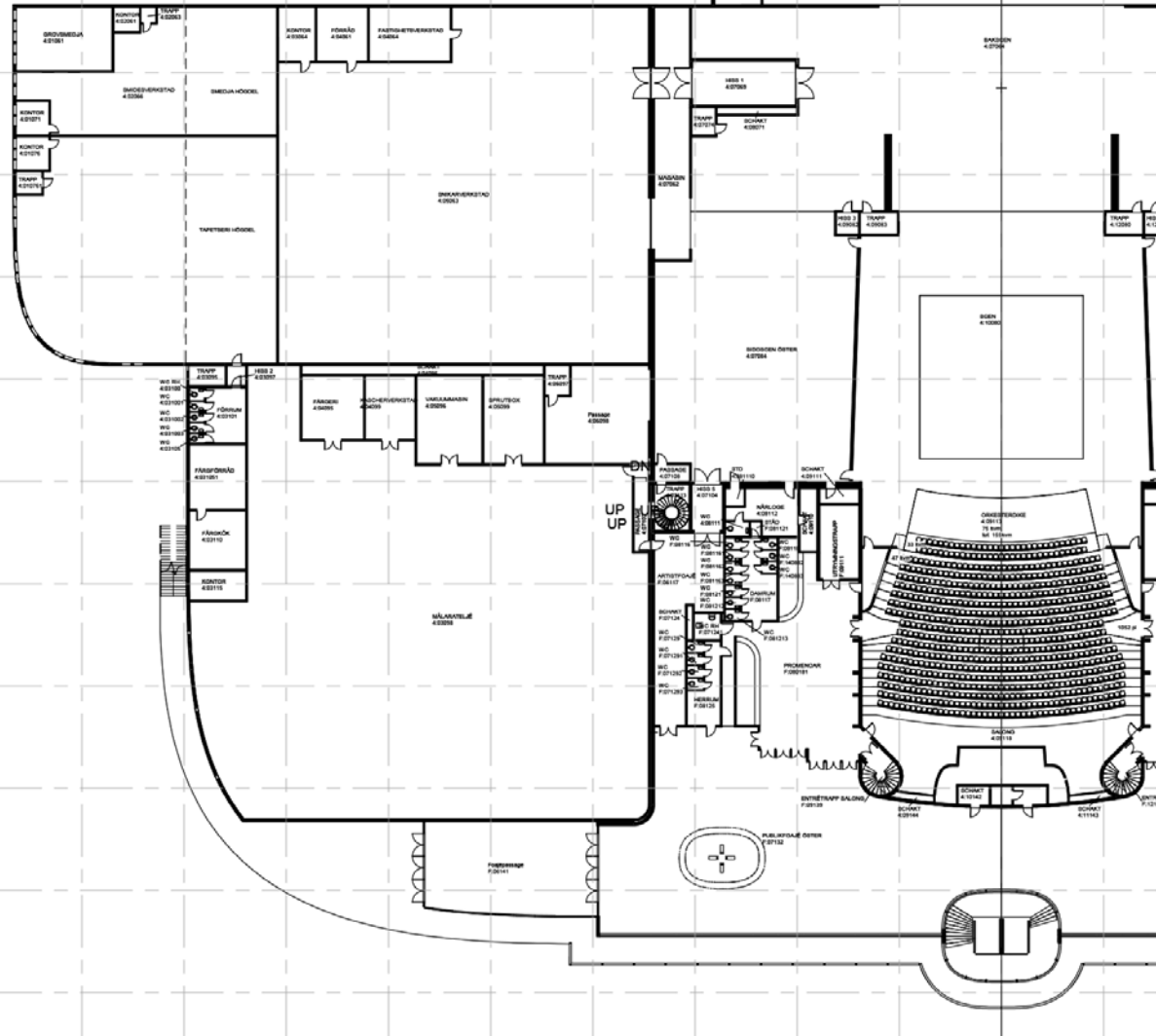
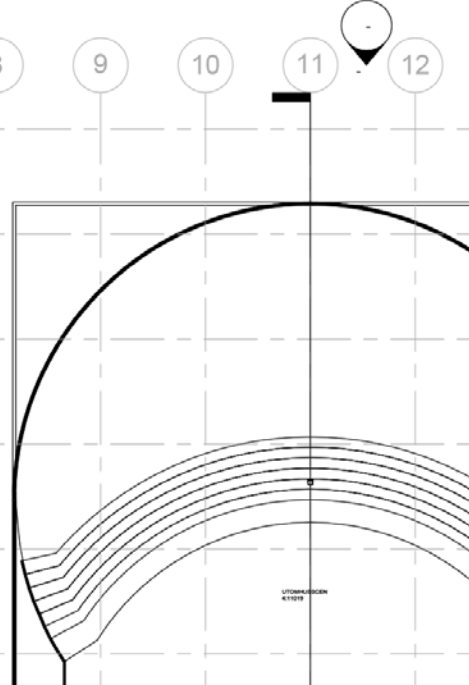
STAFFAN VALDEMAR HOLM

Svensk teater- och operaregissör. Tidigare chef för Malmö Dramatiska Teater, Dramaten samt Düsseldorf Schauspielhaus.

Vägval – Alternativ 3

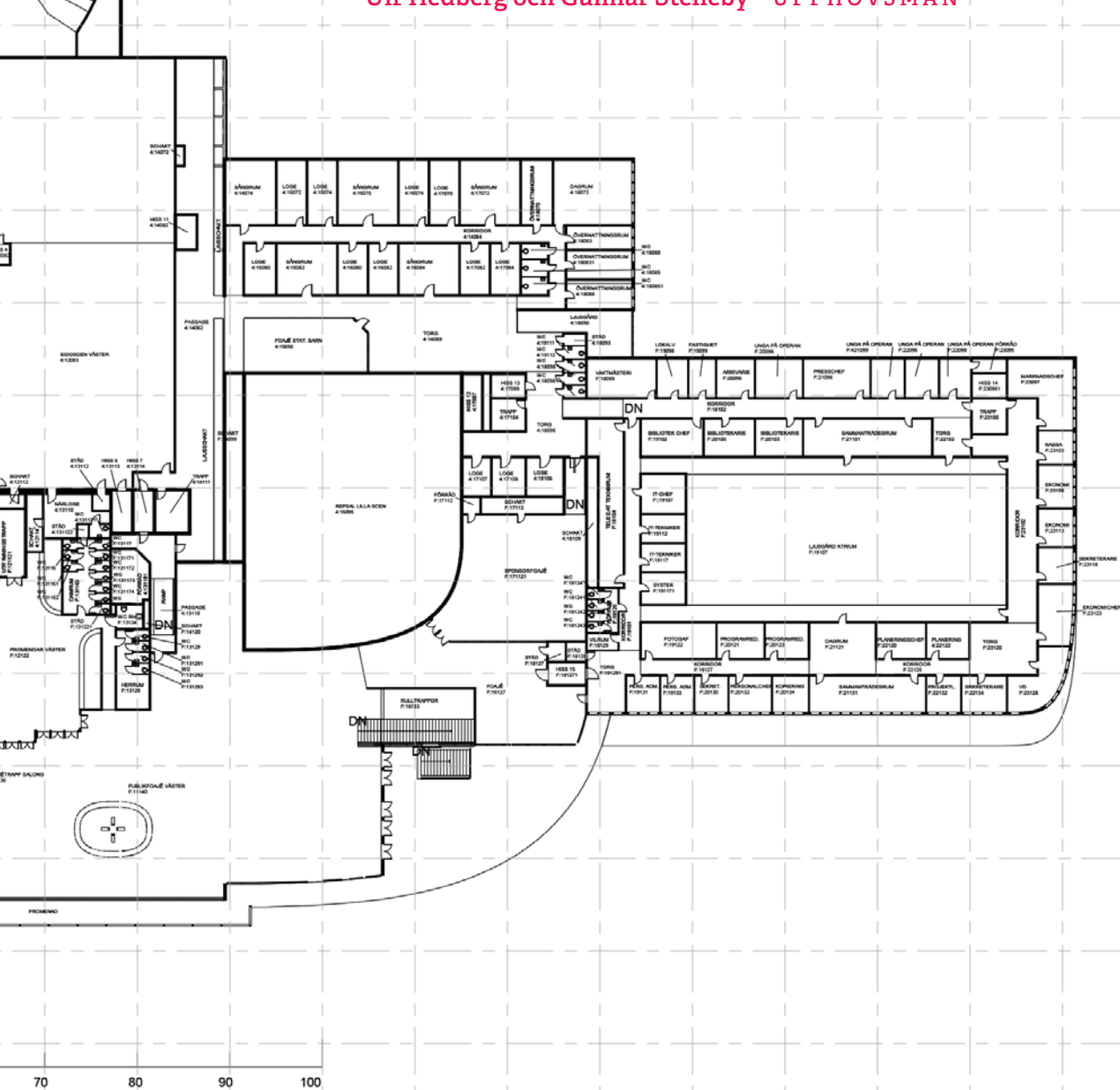
Projekt MasthamnsOperan

Förslag på funktionsmässig gestaltning av ett nytt operahus.

**”Vi har ritat igenom hela byggnaden
efter principen inifrån och ut.
MasthamnsOperan ska fungera
optimalt för publiken, tillfälliga besökare
och samtliga yrkeskategorier
som arbetar i ett operahus.”**

Ulf Hedberg och Gunnar Steneby – UPPHOVSMÄN

En scenografs perspektiv

MINA ERFARENHETER AV att arbeta i moderna operahus är genomgående positiva och de gör sig påminna under hela processen från idé fram till premiär. Jag har valt ut några arbetsmoment för att påvisa skillnaderna mellan att arbeta i ett nytt och ett gammalt hus.

I ett *rammöte* får det konstnärliga teamet reda på förutsättningarna för produktionen bland annat genomgång av ritningar, timmar för tillverkning i verkstäderna, vikter och storlekar som är möjliga på dekoren, omställningstider mellan rep och föreställning, repertoar- och turnékrav.

Därefter återkommer teamet med en *idépresentation* och sin *vision*. Till skillnad mot ett modernt hus kommer visionen i ett gammalt hus bara att kunna genomföras med stora konstnärliga kompromisser. I ett äldre hus måste all dekor byggas och rivs varje dag. Stora delar ska dessutom bäras ut ur huset och lastas på lastbil eller i container. Den dekor som kan stanna kvar på scenen måste lagras i ytterst små utrymmen och i princip vara platt. Det innebär att all dekor som har en tredimensionell utformning eller är komplex på andra sätt, skapar problem i hantering och lagring. Detta är dessutom mycket mer personalkrävande än i ett modernt hus.

I ett nytt hus transporteras scenografin på stora vagnar som kan förflyttas inom huset under repetitions- och spelperioden. Scenografin behöver byggas endast en gång i större sammanhängande bitar. Friheten att kunna skapa komplexa tredimensionella rum med exempelvis vattenbassänger eller husfasader med ljusinstallationer bakom fönstren, blir total eftersom allt inte behöver rivs mellan olika föreställningar.

När *repetitionerna* börjar arbetar sångarna eller dansarna i ett rum med markerad dekor eller i den riktiga scenografin om huset så tillåter. Verkstäderna ska under den här fasen kunna göra snabba förändringar av dekoren efter önskemål som kommer fram vid repetitionerna. I ett modernt hus kan scenografen gå mellan repetitionssal och verkstäder för att lösa problem som uppstår utan att förlora alltför mycket tid.

När det är *repetitionsstart* på scen sker justeringar av teknik, ljussättning, videoarbete och ljud-design och föreställningen börjar ta sin slutgiltiga form. Att ha nära tillgång till verkstäderna är av yttersta vikt, eftersom de problem som uppstår nu ofta måste åtgärdas ögonblickligen. Här är tid bokstavligen pengar när hela ensemblen med musiker, ibland 150 personer, måste vänta på att något ska fungera smidigt för att föreställningen ska kunna hålla sin rytm. Då är skillnaden mellan att ha all verksamhet samlad under ett och samma tak eller ha den utspridd överallt i staden helt avgörande.

Premiären kommer och scenografens arbete är slutfört men nu uppstår det som verkligen skiljer en modern teater ifrån en gammal teater och det är slitaget på dekoren och möjligheten att hålla den i prima skick. Det säger sig självt att skicket och finishen på det som står färdigbyggt och bara används under själva föreställningen jämfört med det som byggs, rivs och transporteras varje dag, är väldigt olika.

I ett modernt hus används pengarna till det konstnärliga uttrycket i stället för till daglig teknisk hantering. I ett operahus med alla under samma tak, där scenen verkligen utgör husets själva hjärta, kan idéerna flöda fritt parallellt med en noggrant uppstyrd process. I ett modernt hus går det att spela med en historisk dekor, men motsatsen är omöjlig.

BENGT GOMÉR

Scenograf och ljusdesigner med erfarenhet från Kungliga Operan, Folkoperan, Malmö Opera, Dramaten och ett flertal större europeiska operahus.

Ett modernt operahus är ett digitalt operahus

ÄVEN OM KUNGLIGA OPERAN byggs om kommer huset att sätta krokben för att dokumentera och sprida scenkonst till hela Sverige, eftersom scen och salong inte kommer att anpassas för inspelningar och livesändningar. Kostnaderna för digital produktion är redan idag höga och kommer så att förbli eftersom det krävs stora och komplicerade lösningar för varje enskild inspelning. Som det ser ut nu är det endast ett fåtal föreställningar som sänds live.

Pandemin har på allvar skapat en ny marknad för digitala sändningar av opera, teater och konserter – en digital kulturplattform. Efterfrågan på kultur i olika visningsfönster; på bio, hemma i tv-soffan eller i en smartphone, har visat sig vara stor i hela landet. Detta är något som kommer att vara en av pandemins långsiktiga effekter – intresset och beredskapen för att uppleva scenkonst digitalt.

Jag vill särskilt peka på fyra aspekter av vad ett nytt hus kommer att betyda:

Kostnadseffektivitet – Ett nytt hus som från början är planerat för kameraplatser (som inte skymmer eller på andra sätt stör publiken på plats), fästpunkter, specialkameror och produktionsrum med mera kommer att kunna sänka kostnaderna för inspelningar dramatiskt.

Flexibilitet – Ett nytt hus kommer inte bara kunna erbjuda digitala sändningar av opera, dans och musikal utan även konserter, utomhusföreställningar och föreläsningar. Huset kommer också, om man så vill, med de bästa förutsättningar kunna visa internationella produktioner för en bred publik.

Kvalitet – Ett hus som redan från början har anpassats för inspelningar och livesändningar kommer att kunna leverera konstnärligt bättre och mer innovativa produktioner än vad som är fallet för äldre hus i dag.

Nya målgrupper – Ett nytt hus ger möjlighet att dokumentera och sprida en väsentligt större mängd föreställningar än idag, både till den nuvarande publiken och till nya målgrupper i hela landet, och därmed demokratisera scenkonsten.

BJÖRN SJÖNELL

Producent vid All We Need is Live AB, som bland annat producerar överföringar av livesänd och inspelad scenkonst. Företagets produktion *Carmen* (Dalhalla) var nominerad till Event Cinema Association Awards för "Best Content Provider" 2016.

Byggnadsekonomi

Projekt MasthamnsOperan		Ombyggnad Kungliga Operan (NOIO)	
Byggekostnad (1)	3 000 000 000	Byggekostnad (1)	3 500 000 000
Indexuppräknning (2)	1 027 000 000	Indexuppräknning (2)	2 100 000 000
Risk- och budgetreserv (3)	805 000 000	Risk- och budgetreserv (3)	1 120 000 000
Totalt I	4 832 000 000	Totalt	6 720 000 000
Fasta inventarier	850 000 000		
Totalt II	5 682 000 000		
		Beräknad hyrestillägg	172 000 000
Hyra (4)	146 000 000	Totalhyra exkl verkstäder (4)	200 000 000
Ökad egenfinansiering (5)	123 000 000	Ökad egenfinansiering	0
1) Budget 2019 exklusive reservation för grundförhållanden + 500 miljoner kronor		1) Kostnadsnivå 2013	
2) Indexuppräknning till 2027 Uppräknning med förväntat KPI 2 % ger 515 miljoner kronor		2) Indexuppräknning till 2027	
3) 20 %		3) 20 %	
4) Baserat på SFV nyckeltal		4) Inklusive nuvarande hyra	
5) Se driftsekonomisk marginalkalkyl			

Kommentarer:

Projekt MasthamnsOperan: Disponibel yta cirka 60 000 m² inklusive verkstäder och förråd men exklusive restauranger och foajé. Kostnad för fasta inventarier inkluderad. Inredning och utrustning från nuvarande lokaler återanvänds. Den nya hyran finansieras till 84 % av ökad egenfinansiering ej inräknat biljettintäkter från flera scener samt intäkts hyra från restaurangverksamhet. Jämförelsen förutsätter att tomten disponeras utan tomträttsavgift såsom för Kungliga Operan idag.

Det nya operahuset i Köpenhamn kostade 2,75 miljarder SEK att bygga år 2005. Den Norske Opera kostade 3,9 miljarder NOK att bygga år 2008. Båda husen har byggts i exklusiva material och 14 – 16 meter under normalvattenstånd. Projekt MasthamnsOperan beräknas byggas två meter under normalvattenstånd exklusive hissgröpar.

Kungliga Operan: Disponibel yta efter ombyggnad 32 600 m². Kostnad för inredning och utrustning inkluderad. En reserv på 20 % för att bygga om ett gammal kulturskyddat hus är antagligen för litet. Större ombyggnationer i Stockholm av samma karaktär de senaste tio åren har ett genomsnitt på 30 % över budget. Utomlands har liknande ombyggnader blivit ännu mycket dyrare. Verkstäder, förråd och repetitionslokal ska fortfarande förhyras externt med 19 300 m². Kostnad i dag för dessa lokaler varierar mellan åren men utgår från ett basavtal på 24 200 000 kronor. Ombyggnad förutsätter ersättningslokaler anpassade för verksamheten under flera års byggtid. Kostnad för etablering, drift och rivning okänd men sannolikt betydande.

Några effekter på driftsekonomin

Projekt MasthamnsOperan

ÖKADE INTÄKTER

För att beräkna vad en större salong till huvudscenen betyder för egenintäkterna har en simulering gjorts av Kungliga Operans säsong 2018/2019 på Projekt MasthamnsOperan. Intäkterna kommer därmed upp på samma nivå som Den Norske Opera och Det Kongelige Teater.

Maxintäkten (utsålda hus stora scenen) per år ökar med	114 607 000 kr
--	----------------

Beräknat med 70 % beläggning se not (1)	80 224 000 kr
---	---------------

MINSKADE KOSTNADER

Kostnader teknisk personal se not (2)	16 700 000 kr
---------------------------------------	---------------

Kostnader hyra Gäddviken 2020 se not (3)	26 200 000 kr
--	---------------

	42 900 000 kr
--	---------------

Total margineffekt intäkter/kostnader	123 124 000 kr
--	-----------------------

Margineffekten 123 miljoner kronor kan användas för att betala hyra för en ny operabyggnad.

1) Säsongens ramtid 15 september – 14 juni har förändrats så att säsongen inleds redan den 1 september som är en mer normal start på hösten. Därutöver har antalet föreställningar i jämförelsen utökats med 20 stycken för Projekt MasthamnsOperan under höstsäsongen genom att öka antalet per vecka från fyra till 5,4 vilket en modern scen ska kunna hantera. Vårsäsongens sex föreställningar per vecka är däremot oförändrat.

Kungliga Operans salong har beräknats på 935 platser och Projekt MasthamnsOperan på 1 400 platser. Priskategorierna är desamma men fördelningen gör att betydligt fler platser kan säljas i kategorierna A och B utan att, på grund av den större salongen, antalet platser i kategorierna C och D därför minskar. Prisskillnaderna mellan platserna måste jämnas ut i den nya salongen eftersom dessa är mer jämbördiga men kalkylen är byggd på det nya högre snittpriset och det ökade antalet platser. Priserna utgår från de som gäller säsongen 2020/2021 uppräknade med KPI till 2027 års nivå för att relatera till redovisat kostnadsår för byggnaden. Intäkten är justerad för utgående moms.

2) Antal tjänster som kan undvaras i ett nytt hus har värderats på löner baserade på branschstatistik och uppgifter från organisationen. Kostnaderna uppräknade med KPI till 2027 års nivå för att relatera till redovisat kostnadsår för byggnaden.

3) Enligt resultatredovisning för 2020. Kostnad för fordon är inte inkluderad. Verkstadslokaler och förråd ingår i Projekt MasthamnsOperan vilket också innebär att transporter inte behövs på samma sätt. Eftersom nya lokaler förhys från 2024 har kostnaden inte räknats upp med KPI.

En gång var den gamla operan ny ...

Gustav III:s opera från 1782 revs 1892. Fasaden till Arvfurstens palats, nuvarande UD, på andra sidan torget, är en nästintill exakt kopia.

FOTO: LARS KENNERSTEDT

Kungliga Operans nuvarande byggnad invigdes 1898 och mötte då en hel del kritik. Arkitekten Axel Anderberg ritade under en femtonårsperiod totalt sex nya teaterbyggnader i Sverige.

ARKITEKTEN AXEL ANDERBERG var inte ens 30 år fyllda då han fick det prestigefyllda uppdraget att rita en ny operabyggnad vid Gustav Adolfs torg i Stockholm. Behovet var stort då Gustav III:s opera från 1782 var omodern och hade bristfälliga evakueringsmöjligheter. Inspirerad av teaterbyggnader i Dresden och Bordeaux ritade Anderberg en monumental teaterbyggnad i nyrenässansstil. Vid invigningen i februari 1898 var mottagandet inte odelat positivt. Konkurrerande arkitekter och kulturdebattörer menade att det fanns ”något operonligt och ogemytligt i byggnadens yttre”, publicisten Edvard Alkman liknade huset vid en mödosamt krypande snigel, dignande under bördan av sitt snäckhus, och skämttecknaren Oskar Andersson (OA) gjorde i tidningen Söndags-Nisse ett nidporträtt av operan som en trave staplade cigarrlådor.

Anderbergs opera är i dag en byggnad i vilken över hundra år av kulturhistoria sitter i väggarna. Med Projekt MasthamnsOperan vill vi skapa ny historia utan att alldeles radera det som har varit. Från Gustav III:s opera kan en takkrona i guld, som nu är magasinerad på klockvinden i Adolf Fredriks kyrka, följa med. En himmelsblå ridå, som 1800-talets främste teaterdekoratör Carl Grabow målade till Kungliga Operan men som aldrig togs i bruk, kan också pryda sin plats i ett nytt operahus.

Detta, tillsammans med de upplevelser som operaälskare både bakom och framför scenen bär med sig, gör Projekt MasthamnsOperan till det hus där historien kan möta framtiden.

Delar av texten är hämtad ur boken *Thalias hus – på spaning efter den svenska teaterns själ* av Anna Hedelius och Göran Willis.

Tack till alla som genom crowdfunding har bidragit till produktionen av denna rapport.

© Föreningen MasthamnsOperan
Foto: Inside omslag iStock
Redaktör: Anna Hedelius
Grafisk form: Anna L Andrén
Tryck: JustNu, Södermalm, maj 2021

OPERA · BALETT · KONSERT · DANS · MUSIKAL

Frågan om ett nytt operahus i Stockholm har stötts och blötts i decennier. Redan på 1960-talet höjdes de första rösterna för att det nuvarande operahuset vid Gustav Adolfs torg hade tjänat ut och ett förslag presenterades att bygga nytt där Fältöversten i dag ligger. Sedan dess har frågan kommit tillbaka med jämna mellanrum i och med att allt mer av arbetet har behövt förläggas utanför huset.

För snart 10 år sedan tillstyrkte riksdagen på grundval av en minimal regeringsberedning en ombyggnad till en kostnad av upp till 2 miljarder kronor. Därefter har flera statliga utredningar lagts fram och åtskilliga miljoner förbrukats för att just nu ha landat i att ingenting ska göras utom en långt ifrån tillräcklig renovering av nuvarande lokaler.

I denna rapport presenteras för första gången en jämförelse mellan de olika alternativ som fortfarande står till buds – renovering av en omodern scen där varje uppsättning innebär både konstnärliga och arbetsmiljömässiga kompromisser, en mycket dyr ombyggnad vid Gustav Adolfs torg eller ett nytt attraktivt och väldisponerat hus som för operakonsten in i framtiden.

Projekt MasthamnsOperan

Ladda ner rapporten som pdf: masthamnsoperan.se

Kontakt: info@masthamnsoperan.se